

УДК 343.35:622.332

Мельник Олег Олександрович – науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук

Нелегальний видобуток вугілля – один із шляхів незаконного збагачення

У статті розглянуто проблему нелегального видобутку вугілля та шляхи її вирішення. Проаналізовано стан злочинності та фактори, які впливають на незаконне збагачення в даній галузі.

Ключові слова: незаконне збагачення, нелегальний видобуток вугілля, тіньова економіка, копанки, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Нелегальний видобуток вугілля є одним із порушень діючого законодавства в паливно-енергетичній галузі.

Враховуючи, що в Україні існує досить розширений сектор тіньової економіки, збільшення нелегального видобутку вугілля завдає серйозної шкоди вугільній промисловості та економіці країни, а також є одним із шляхів незаконного збагачення.

Шахти – копанки з'явилися в 90-х роках ХХ століття. У Луганській та Донецькій областях було закрито велику кількість шахт. Звільнені шахтарі не могли працевлаштуватися за фахом, тому згодом почали займатися нелегальним видобуванням вугілля. Для частини із них робота в копанці стала чи не єдиним способом виживання та утримання сім'ї. За декілька років цей нелегальний промисел набув великого розмаху і кількість копанок з кожним роком зростає [1].

Робота копанок вибиває українську вугільну промисловість із балансу, оскільки проблема зайвого вугілля на ринку виникла через нелегальний вуглевидобуток, який за різними оцінками експертів дає 6 млн т. Власники таких копанок заробляють на цьому мінімум 2 млрд грн, при цьому не сплачуючи податки та інші обов'язкові платежі [2].

© О. О. Мельник, 2013

Стан дослідження. Наукові дослідження, публікації, присвячені українському ринку вугілля, в яких висвітлюються різноманітні погляди на існуючі проблеми та шляхи їх вирішення розглядали такі вчені як, О. І. Амоша, В. С. Білецький, С. І. Іщук, В. М. Івашин, Б. Ф. Заблоцький, Ю. В. Макогон, Л. Г. Мельник, В. М. Нікольський, Є. П. Ковалевський, В. С. Курило, Г. Г. Півняк, В. І. Подов, Л. М. Рассуждай, В. С. Тополов, А. І. Чилікін, І. А. Франчук, Ю. П. Яшенко та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень, багато питань ще залишаються не розкритими, тому існує нагальна потреба у проведенні більш досконалих досліджень для вирішення не лише існуючих, але й нових перспективних питань, що виникають, а також відповідальності за незаконні дії в даній галузі.

Одним із таких питань, що потребує дослідження, є нелегальний видобуток вугілля, як один із способів незаконного збагачення.

Метою даної статті є дослідження стану злочинності, пов'язаної з нелегальним видобутком вугілля, та визначення шляхів протидії.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших галузей паливно-енергетичного комплексу України є вугільна промисловість. Видобуток вугілля в так званих копанках проводиться з порушенням цілої низки норм діючого законодавства. Видобуток проводять невстановлені особи, іноді без реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності, без отримання ліцензій і сплати податків, із загрозою навколишньому середовищу, здоров'ю та життю людей, працюючих у цих копанках. Відповідно до статті 13 Конституції України, земля, її надра, природні ресурси, які знаходяться на території держави, є об'єктом права власності Українського народу. Від імені народу право власності здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування [3]. За порушення такого порядку в Кримінальному кодексі України низкою статей передбачено кримінальну відповідальність, зокрема за: ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212); незаконне заволодіння ґрунтовим покривом земель (ст. 239–1); порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля (ст. 240); легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209); незаконне збагачення (ст. 368-2) [4].

До нелегального видобутку вугілля, як правило, причетні організовані злочинні групи, які мають чітко виражену ієрархію, узгодження дій та сувору дисципліну. Це пояснюється тим, що одноособово видобути, зберегти, вивезти та реалізувати нелегальне вугілля неможливо. Тому за кожним учасником організованої групи закріплені функції та відповідні завдання.

Правоохоронними органами України постійно проводиться робота по виявленню нелегальних шахт добування вугілля та викриття їх організаторів. Боротьба з нелегальним видобутком вугілля є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних і контролюючих органів. Лише упродовж 2012 року правоохоронними органами Донецької області до суду було направлено 38 кримінальних справ, по яких викрито 28 осіб, які організували копанки, описано та вилучено 350 т незаконно добутого вугілля, а також ліквідовано 100 нелегальних шахт.

За окремими підрахунками, на територіях Донецької та Луганської областей функціонує більше 10 тис. як малих, так і великих нелегальних шахт. Крім того, у Луганській області знаходиться майже 3 тис. кар'єрів, у яких через невелику глибину пластів вугілля добувають кар'єрним способом. Після такого методу добування вугілля, землі, де воно знаходилося, на десятки років стають непридатними для сільськогосподарського використання.

Видобуток вугілля на копанках у середньому в 2,5 рази дешевший, ніж на великих шахтах, завдяки їх меншій глибині, високій якості верхніх пластів, мінімуму адміністрації та допоміжного персоналу, простоті обладнання. Використання транспортерів і вугільних комбайнів, які застосовуються у копанках і видобувають 8–10 т вугілля, є нерентабельними у промислових шахтах. При цьому, нехтуючи правилами техніки безпеки в копанках нерідко використовується ручна праця. До роботи залучаються як малолітні, так і пенсіонери, з якими не укладаються трудові угоди, не забезпечується медичний огляд працівників. Під час добування вугілля шахтарі в копанках не забезпечені елементарними умовами безпеки життя та здоров'я, що нерідко призводить до збільшення кількості фактів їх травматизму.

У 2012 році на промислових шахтах України загинула 121 людина, 3650 – зазнали поранень. Загибель шахтарів, які працюють у копанках намагаються приховувати, і за офіційними документами людина помирає, наприклад, унаслідок дорожньо-транспортної пригоди чи серцевого нападу. Незважаючи на відсутність нормальних умов, до роботи в копанках залучаються й висококваліфіковані шахтарі, яких через несплату податків до державного бюджету спокушають заробітною платою [5].

Витрати на видобуток тонни вугілля з копанки становить 50 – 100 грн. У подальшому це вугілля стає власністю державної шахти по 750 грн за тону. При цьому державне підприємство заявляє, що в нього витрати на видобуток даного вугілля складають 1200 грн за тону. Отже, різницю між сумою купівлі вугілля з копанки (750 грн /т) та заявленою сумою собівартості видобутку (1200 грн /т) шахті покриває державний бюджет [6].

Таким чином, власники копанок отримують великі прибутки при мінімальних затратах.

Головною причиною незаконного видобутку вугілля є відсутність контролю з боку органів місцевого самоврядування, які або не діють, або покривають незаконний бізнес. Держгірпромнагляд України здійснює нагляд лише за промисловими шахтами, які внесені в державний реєстр. На законодавчому рівні питання про встановлення відповідальності за діяльність копанки не врегульовані. Відсутня відповідальність за добування вугілля відкритим способом, що порушує верхній шар ґрунту і призводить до непридатності землі. Залишається не врегульованою нормативно-правова база в питанні видачі ліцензій і дозволів на виконання робіт, пов'язаних із підвищеною небезпечкою на промислових шахтах. Невирішені питання чіткого механізму закриття шахт, включаючи суто технологічні моменти, пов'язані з припиненням роботи устаткування шахти, вирішення соціальних питань, підготовки та реалізацію техніко-економічних заходів щодо перетворення шахти на безпечний з точки зору екології об'єкт. Порушені в ході консервації правила екологічної безпеки призведуть до істотних змін підземних і поверхневих вод, підтоплення і заболочування територій, засолення і забруднення річок, просідань земної поверхні, зрушення землі тощо. Нерідко трапляються трагічні випадки, коли в занедбані копанки потрапляють люди та тварини. Ці проблемні питання нікого не турбують. Державні органи не забезпечують проведення цивільних заходів по закриттю копанок, аби виключити вільний доступ до них.

Тому вбачається доцільним легалізувати добування вугілля у копанках. У першу чергу, на законодавчому рівні необхідно закріпити діяльність копанок та їх статус. У результаті чого створити безпечні умови праці на них і врегулювати питання щодо розвитку малого та середнього підприємництва по видобутку вугілля.

З метою залучення молодих спеціалістів – шахтарів необхідно вирішити питання про виділення безвідсоткових пільгових кредитів на соціально-побутові потреби, будівництво або придбання житла для них, а також забезпечити соціальний захист під час втрати непрацездатності чи при досягненні пенсійного віку. Державна політика повинна бути направлена на підвищення престижності шахтарської праці.

Вугільна промисловість, як стратегічно важлива галузь, має перебувати під чітким контролем держави, що не тільки дозволить розвивати її, але й контролювати кошти, які виділяються на її розвиток.

Список використаних джерел

1. Шахта-копанка [Електронний ресурс] / Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Шахта-копанка>.
2. Соломко І. Черная дыра Украины / І. Соломко. – Кореспондент. – 2013. – № 17–18 (556–557). – С. 12–17. – 3 мая.
3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
4. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 21 черв. 2012 р. (офіц. текст). – К. : Паливода А. В., 2012. – 216 с.
5. Крегг Г. Нелегальні шахти як загроза для української економіки / [Електронний ресурс] / Г. Крегг / Українська правда. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/inozmi/bbc/2013/04/18/6988408/view_print/.
6. Кожна тонна вугілля з донбаської “копанки” краде гривні з кишень решти українців [Електронний ресурс] // Наші гроші : електронне видання. – Режим доступу : <http://nashigroshi.org/2012/07/22/na-shemi-pereprodazhu-vuhillya-z-kopanok-derzhbyudzhet-obkradayut-na-milyardy/>.

В статье рассмотрена проблема нелегальной добычи угля и пути её решения. Проанализировано состояние преступности и факторы, которые влияют на незаконное обогащение в данной отрасли.

The problem of the coal production and the ways of its decision is considered in the article. The crime state and the factors which influence on the illicit enrichment in this industry are analyzed.

Стаття надійшла до редакції журналу 13 вересня 2013 року.